אדריכלות

דפוס חוזר

■ אחרי עשרות שנים של הזנחה, הוסב בית המדפיס הממשלתי של המנדט הבריטי בירושלים לחממת היי־טק עכשווית

נועם דביר

אוסטין סיינט ברב האריסון (1891–1976) הוא אחד האדריכלים הבולטים שפעלו בארץ ישראל בחצי הראשון של המאה ה-20. כאדריכל הראשי של המחלקה לעבודות ציבוריות במנדט הבריטי, הוא תיכנן שורה של מבני ציבור גדולים ומרשימים, בהם מוזיאון רוקפלר לארכיאולוגיה וארמון הנציב בירושלים וכן בתי הדואר המרכזיים ביפו ובבירה. את השילוב בין אלמנטים ניאו־קלאסיים היסטוריים לבין מסורות בנייה מזרחיות אפשר לייחס להיקסמות הקולוניאליסטית שלו מהרומנטיקה הארץ־ישראלית; אם כי בעניין זה האריסון בוודאי אינו לבדו.

עם זאת, במשך 15 שנות עבודתו הפוריות בארץ, תיכנן האריסון גם מבנה מודרניסטי מובהק אחד, בית המדפיס הממשלתי בירושלים. המבנה הוקם בשנת 1937 בדרך חברון הסמוכה למתחם הר־כבת ההיסטורי, ובניגוד למבנים אחרים בעיר שחופו באבן, נבחר לחזיתותיו טיח לבן, אולי משום פחיתות מעמדו כמבנה תעשייה. למרות זאת, דבר אינו פחות בו מבחינה אדריכלית: קומפוזיציה מורכבת של נפחים מלבניים, המלווה בחלונות סרט צרים ובגגוני בטון וחללים פנימיים כפולים שנועדו למכונות דפוס ענקיות.

גם מבחינה היסטורית לאתר ישנה חשיבות רבה: במקום הודפסו המסמכים הרשמיים של המנדט (כולל הספר הלבן) ולאחר קום המדינה הודפסו בו שטרות הכסף הראשונים של ישראל. ממדיו המצומצמים יחסית של הבניין גרמו לעזיבתו בשנות ה-60, ולאחר עוד 20 שנה שבהן שימש כמחסן, הוא ננטש לחלוטין. מינהל מקרקעי ישראל לטש עיניו לזכויות הבנייה הפוטנציאליות וביקש להרוס את המבנה ולשווק קרקע פנויה לבנייה רוויה.

את התחייה של בית הדפוס ניתן לזקוף לזכותו של איש העסקים אראל מדגלית, מנכ"ל קרן הון סיכון JVP, שבשנת 2005 החליט להעביר את משרדי הקרן ואת חממת חברות הטכנולוגיה שלו למקום. מדגלית כבר הקים בסמוך את תיאטרון המעבדה האוונגרדי וראה את המתחם כולו כאבן מושכת לצעירים במרכז העיר. עבודות התכנון הופקדו בידיהם של פלסנר אדריכלים, משרד תל־אביבי ותיק הידוע בפרויקטים ציבוריים בארץ כגון בית גבריאל על חוף הכנרת ומרכז החתירה ע"ש דניאל עמיחי בתל אביב.

"השאלה המרכזית היתה כיצד יוצקים תוכן חדש למבנה היסטורי עם ייעוד מאוד מסוים", מספרת מאיה פלסנר (אדריכלית אחראית בשיתוף אביטל קס). "בית המדפיס, בדומה למבני תעשייה אחרים, מורכב מחללים גדולים ואילו אנחנו היינו צריכים למקם בתוכו שימושים משרדיים טיפוסיים כגון עמדות עבודה, שירותים וחדרי ישיבות".

המבנה אמנם לא הוכרז מעולם מבחינה חוקית לשימור, בין השאר בשל העדר תוכנית בניין עיר מאושרת למתחם הרכבת הירושלמי, אולם העירייה חייבה לשמר את שתי החזיתות האיקוניות הפונות לדרך חברון. הערך המחויבות השימורית הכוללת איפשרה לפלסנרים לפתוח חלונות כלפי החצרות הפנימיות, להחדיר אור יום ולברוא קנה מידה אנושי בחללי העבודה.

במסגרת עבודות השיפוץ והשימור תוקנו גם המנגנונים המכניים המקוריים של החלונות, המורכבים ממנואלה ומוט מאורך, והוחלפו כל הזגוגיות. סוגייה אחרת הנוגעת לאופי התעשייתי־היי־טקי המתחלף של המבנה היתה התקנת מערכות התשתית המודרניות. במקרה זה הוחלט על חשיפת ה"קרביים" של מערכת המיזוג שתלויה באופן חופשי בחלל ועל הדגשת קורות המתכת השחורות שנועדו לחזק את הקונסטרוקציה של הבנייין, שתי מחוות שמשתלבות היטב בחלל. משרדי ההנהלה מוקמו בקובייה מעל, ששימשה בעבר כארכיון המדפיס, ואילו החצר הפנימית נוקתה מאשפה והוקמה מחדש כגינה ירוקה לעובדים. בעתיד, מתכננים ב-JVP לפתוח במקום בית קפה כדי לאפשר גם לציבור הרחב ליהנות מהמבנה.

חממת הטכנולוגיה של מרגלית מעסיקה היום כ-300 צעירים, ובמרכזה סטודיו בינלאומי העוסק במדיה ובאנימציה. בימים אלה עובדים שם על סרט אנימציה באורך מלא. תחייתו של בית המדפיס הוא דוגמה טובה להכרה המתגבשת בחשיבות המורשת של הסגנון הבינלאומי בירושלים.

אולם מלבד בית המדפיס, ומלבד כמה בניינים אחרים כגון בית בונם בשכונת רחביה (של ליאופולד קרקאור), מרבית הבנייה המודרניסטית בעיר לא זוכה ליחס הולם, להיפך.

במקרים רבים הרשויות (ויש להגיד גם היזמים) מעדיפים להתמקד בשימור בניינים היסטוריים, עותמאניים, ניאו־קלאסיים ומה שביניהם, כנראה מתוך אותה היקסמות שבה נשבה גם האריסון לפני כ-80 שנה.

תצלומים: עמית גדון

פלסנר: "השאלה המרכזית היתה כיצד יוצקים תוכן חדש למבנה היסטורי עם ייעוד מאוד מסוים. בית המדפיס מורכב מחללים גדולים ואילו אנחנו היינו צריכים למקם בתוכו שימושים משרדיים טיפוסיים"

בית המדפיס, היום (למעלה) ואז

העתיד לפניו

■ האדריכל הברזילאי אוסקר נימאייר חוגג יום הולדת 102 ומתכנן אודיטוריום חדש בדרום איטליה

נועם דביר

זו בהחלט עשויה להיות אחת מעבודותיו האחרונות של אוסקר נימאייר, האדריכל הברזילאי המודרניסט, פורץ הדרך, שבימים אלה מציין יום הולדת 102. למרות גילו המופלג נימאייר עדיין מעורב היטב בעולם האדריכלות הבינלאומי (וגם בזה שבארצו), והאודיטוריום החדש שהולך ונבנה בימים אלה על פי תכנונו בעיירה ראבלו באיטליה, מעיד על כך.

האתר שנבחר הוא חד פעמי. מצוק גבוה שמשקיף על החוף הסלעי של דרום איטליה ועל בתים עם גגות רעפים אדומים שמשתפלים במורד הגבעות.

האודיטוריום נצמד לשפה הצורנית הלבנה והאקספרסיווית של נימאייר ומורכב משתי קשתות ענקיות הממוקמות בזווית חדה ערינה, וביניהן נפרשת חופה ענקית על פני שטח של 1,500 מ"ר.

מאפיין צורני בולט אחר הוא חלון גדול בצורת אישון, שמאפשר ל-400 הצופים להביט לעבר חוף הים של רבאלו בעת ההרצאה או הקונצרט. נימאייר עצמו מעולם לא ביקר בעיר האיטלקית, אלא שלח למקום את יד ימינו, המהנדס סוסקינד, שמלווה אותו מזה שנים רבות. למרות זאת הוא הצליח לקלוט את האתר בצורה מופלאה וליצור שורה של סקיצות מורכבות שהיו הבסיס לפרויקט.

"זה לא אתר פשוט לתכנון", כותב נימאייר באתר האינטרנט של האודיטוריום, "הטופוגרפיה במקום צרה ותלולה, אבל החלטתי לא לשנות אותה אלא להציב את המבנה בהתאם לקווים של המצוק". לאור זאת נימאייר תיכנן כיכר כניסה רחבה שתאפשר תצפית על הנוף, ואת החניה מיקם בטרסה תחתונה שלא תפריע לתנועת המבקרים. המבנה ממוקם בסמוך לווילה רופולו הרנסנסית, שבגניה המפורסמים מתקיים מדי שנה פסטיבל מוסיקה מקומי. האודיטוריום אמור לאפשר זירת מופעים נוספת לימי הפסטיבל וליצור מוקד משיכה חדש לראבלו. חנוכת המבנה צפויה בספטמבר.

המבנה החדש. חלון גדול בצורת אישון צופה על חוף הים

הקתדרה
מפגשים מהסוג האינטלקטואלי במוזיאון א"י
אירועים חד פעמיים במוזיאון א"י
ראשית - "האהבה הראשונה במקרא"
הסופר מאיר שלו
יום ג' 21.7.09, 10:00 בבוקר
הכריזמה של פאבארוטי
מרצה: פרופ' חנוך רון
יום חמישי 25.6.09, בשעה 17:00
אירוע השקה לכבוד ספרו של פרופ' משה הלבוטל
הרמב"ם בהוצאת מרכז שז"ר
בהשתתפות המחבר, פרופ' זאב הרווי, פרופ' משה אידל
יום חמישי 25.6.09, בשעה 19:30.
לחברי הקתדרה הכניסה ללא תשלום בתאום מראש.
מספר המקומות מוגבל.
לפרטים על תכניות הקתדרה לשנה החדשה יש לשלוח פניה בדואר אלקטרוני katedra@katedra.co.il
עורכת התוכניות: ד"ר תמר ברוש
לפרטים והרשמה: טל. 03-6422113 פקס. 03-6422163
eMail. katedra@katedra.co.il | www.katedra.co.il